

HAREKET KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE GELİŞEN SANATSAL YAKLAŐIMLAR VE ETKİLERİ

Özet

İster yanılsama yoluyla, ister eserin kendi fiziksel hareketiyle belirsin, hareketi görselleştirme çabası, eserin gerçeklikle bağ kurması arzusunu barındırır. Hareket eden herhangi bir imgenin hareketini sekans sekans gösteren sanatçı, çıplak gözle görülemeyen saklı anlara odaklanmıştır. Yahut eserin, fiziksel olarak gerçekten hareket etmesi için mekanik ve teknolojik destek almış sanatçı, eserle birlikte boşluğa, uzama, zamana ve izleyicinin kendisinin eserle gerçek bir bağ kurmasına odaklanmıştır. Ya da sanatçı olarak eserini ortaya koymaya çalışırken, bedeninin hareketini de esere dahil etmeye çalışarak, hem ruhsal hem de fiziksel hareketinin izlerini görselleştirmenin çabasına girmiştir. İşte hareket kavramı çerçevesinde gelişen bu yaklaşım farklılıkları, yirminci yüzyılın başlarından itibaren plastik sanatlar alanında ortaya koyulan zengin ifade biçimlerinin tetikleyicisi konumundadırlar.

Diğer yandan hareketin ifade edilebilmesi amaç haline geldiğinde, fotoğraf makinesiyle başlayıp kameranın icadına uzanan ve otonom makine icatlarına değin süren uzun bir sanatsal arayış gözlenir. Gerek teknolojik destekler alan, gerekse yeni teknolojik aletler geliştiren sonsuz sayıda sanatçı, kendi öyküleriyle birleştirerek, hareketin ifade edilmesi yolculuğunda farklı anlatım dilleri geliştirmiştir. Araştırma sırasında problem ekseninde çeşitli kitap, makale ve internet sitelerine başvurulmuş olup, eser çözümlenmesi yoluyla sanatçıların hareket kavramı bağlamında ortaya koydukları eserler, karşılaştırmalı olarak tartışmaya açılmıştır.

Sonuç olarak sanatçıların üretimleri, biçim ve içeriksel olarak hareket kavramı üzerinden değerlendirilirken, sanatta yeni ifade olanakları yaratan yönlerine vurgu yapılmıştır. Genel olarak disiplinler arası bir arayış olarak ifade edilebilecek bu çaba, biçimlendirmeler arası bir melezleşmeye de işaret etmektedir. Bağlam kapsamında bu biçimlendirme modelleri sanat tarihsel örnekler ile gruplandırılmaya çalışılmış; bağlam, tarihsel referanslara gönderme yapan güncel sanat örnekleriyle geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hareket Kavramı, Kinetik Sanat, Sanatta Melezleşme, Sanat ve Teknoloji.

ARTISTIC APPROACHES REVOLVING AROUND THE CONCEPT OF MOTION AND “THEIR EFFECTS”

Abstract

The effort of visualizing motion—be it through illusion or the actual movement of the artwork itself—harbors the artwork’s desire to connect with reality. While showing the motion of any image in sequences, the artist focuses on hidden moments that are invisible to the naked eye. Using mechanical and technological support to actually bring the artwork into motion, the artist focuses on—besides the artwork itself—the void, space, time and the very notion of connection between the viewer and the artwork. Involving the movement of his/her body while producing the artwork, the artist is attempting to visualize the traces of his/her spiritual and physical motion. All these different approaches revolving around the concept of motion constitute the trigger factor for the various types of expression in plastic arts starting from the early 20th century.

On the other hand, once the expression of motion becomes the purpose, one can observe a long artistic pursuit starting with the invention of camera and continuing throughout the invention of autonomous machines. Either by using technological support or developing technological tools, numerous artists have invented various narrative languages to express motion through their own stories. During this study and within the context of this problem, various books, articles, and websites have been used as reference while discussing artworks—focusing on the expression of motion—from various artists, in a comparative method analysis.

Consequently, the artworks have been analyzed in terms of motion—both form and content-wise—while at the same time emphasizing the ways they created new opportunities of artistic expression. This very effort, which can be defined as an interdisciplinary pursuit, indicates concurrently an inter-formative hybridization. Within this scope, these formative models were grouped with art-historical examples, while the dimensions of the scope were expanded focusing on recent artworks with historical references.

Keywords: Motion Concept, Kinetic Art, Hybridization in Art, Art and Technology

Giriş

Sanatta hareketin ifade edilmesi düşünülürken ister istemez yirminci yüzyılın başlarına odaklanma zorunluluğu duyulmaktadır. Fotoğraf makinesi ve kameranın icatlarıyla başlayan sürecin yansıması ve uzantısı olarak Empresyonizm, Pointilizm, Kübizm, Fütürizm gibi farklı sanat hareketleriyle birlikte, görüntünün birbirinden farklı yöntemler ile parçalanması, açık hava da hızla değişen zamanın görselleştirilme çabaları ve izleyen süreçle birlikte kinetik sanatın da doğuşuyla, hareket eyleminden beslenen eser fikirleri belirgin hale gelmiştir.

Sanatçılar hareket ve harekete dair etkileri hissettirebilmek için, birçok mekanik ve teknolojik alandan beslenmiş, hatta bu alanlara katkı sağlamışlardır. Resim ve fotoğraf alanında, imaya dayalı yolla temsil edilen hareket teması, sinema, heykel gibi alanlar da imanın ötesine geçerek, gerçek deneyimlerin ifadesi olarak da kendini göstermektedir. Aynı zamanda donmuş bir anın ifadesiyle yetinmeme süreci, endüstri çağı ve sanayide makineleşmenin sanatsal alanlara etkisi çerçevesinde incelenebilecek bir zaman aralığına denk gelmektedir.

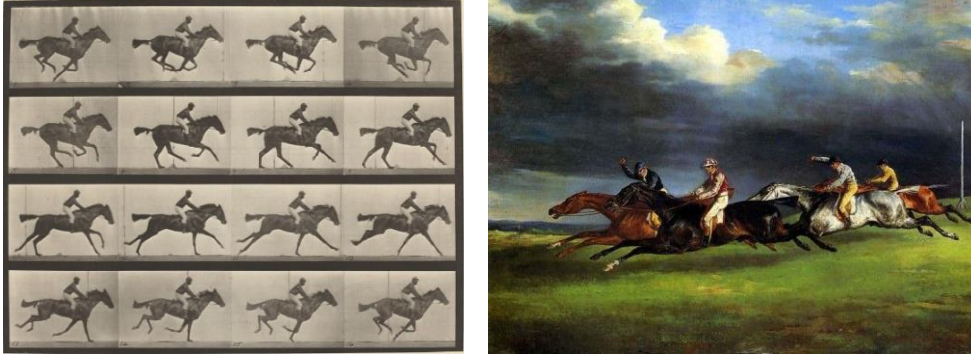
Yöntem

Çalışmada nitel yaklaşım benimsenirken desen olarak betimleme çalışması yapılmıştır. “Betimleme, olayları obje ve problemleri anlama ve anlatmada ilk aşamayı oluşturmaktadır. Bilimsel etkinlikler olayların betimlenmesiyle başlar. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur” (Kaptan, 1998, s.59). Bu sebeple çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılarak görsel ve yazılı literatür taranmıştır. Kitap, makale, video ve internet sitelerine başvurularak çeşitli sınıflandırmalar ve amaçlı örneklemeler yoluyla sanatçıların hareket kavramı bağlamında ortaya koydukları, eserlerin içerik ve biçimsel analizleriyle karşılaştırmalı olarak tartışmaya açılmış, bu doğrultuda hareket temasının sanat tarihsel arka planı ve güncel sanat örnekleri referans olarak incelenmiştir.

Hareketi Gözleyerek Gerçeği Öğrenmek

Sanatta hareketin temsiline dair düşünmeye başlanıldığında, akla ilk olarak Muybridge’in 1877 tarihli stroboskopik fotoğraf serisi (Resim 1.) ve Gericault’un *Epsom At Yarışları* (Resim 2.) konulu yağlıboya resmi üzerinden yapılan Gombrich’in ünlü karşılaştırması (Gombrich,1997, s.28-29) gelmektedir. Bu karşılaştırma fotoğraf makinesinin icadının sanatta yarattığı kırılmaya işaret etmesi bakımından oldukça önemli bir örnektir. Aynı zamanda sanatçı gördüğünü mü çizer, yoksa etkileşimlerle edindiği bilgiyi temsiliyet düzeyinde mi tuvaline aktarır gibi tartışmaya açılacak bir dizi sorunun odağında yer almaktadır.

Özünde, bir atın koşma sekanslarının fotoğraf yoluyla gösterildiği bu sahneler, hareket teması üzerinden resim ve fotoğraf sanatının gerçeği ifade edebilmeye ilgili yaşadığı çatışmaya işaret etmektedir. Bir atın bacaklarının insan gözüyle görülemeyecek hareketlerini saniye saniye aktaran bu fotoğraf serileri, dönemi için oldukça sarsıcı olmakla birlikte, Gericault'un resminde karşımıza çıkan bacak hareketlerinin resimde gösterildiği gibi olamayacağına dair bir kanıt niteliği taşımaktadır. Hızla hareket eden atları anında tespit edecek yetkinliğe ulaşan fotoğraf makinesi sayesinde, Gombrich'in işaret ettiği gibi hem ressamların hem de seyircilerin yanıldıkları ortaya çıkmıştır. (Gombrich, s.28)

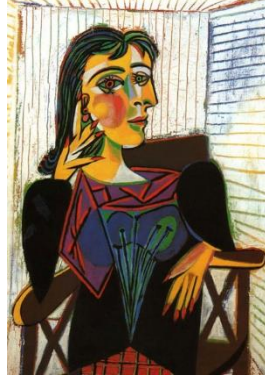
Resim 1. (solda) Eadweard Muybridge, Dört Nala Koşan Atları 1872

<https://www.tzv.org.tr/#haber/5822>, e.t:07.03.2021 Resim 2. (sağda) Theodore Gericault Epsom At Yarışları, yağlıboya, 1821, <https://en.opisanie-kartin.com/description-of-the-painting-by-theodore-gericault-horse-racing-in-epsom/>, , e.t:07.03.2021

Böylece; görüntünün gerçekçi aktarılmasıyla ilgili Muybridge'in fotoğrafı sayesinde gündeme gelen şey, o güne kadar güven kaynağı olan resmin, gerçeğin temsili için yetmediğine işaret etmesidir. Gerçeğin aktarılmasında artık fotoğraf makinesinin daha ötesine geçilemeyeceği, zaten de geçmeye çalışmak gibi bir çabanın gereksizliği gündeme gelmiştir. Bağlantılı olarak da resim sanatı, sanata duygularında dahil edilmesi gibi gündemlerin doğduğu dışavurumculuk ve resmi oluşturan ilke ve elemanların yüzeyde ve kavramsal boyutta tartışıldığı soyut temsil evresine geçiş yapmıştır. Gombrich'in bize ima etmeye çalıştığı fikir ve bu iki eseri karşılaştırma sebebi bu düşüncelere dayanmaktadır. Sonuç olarak hareketin gözlenmesi ve temsiliyetlerde çıkan bu farklılıklar üzerinden, resim ve fotoğraf sanatının yaşadığı çatışma bağlantılı olarak sanata yeni açılımlar sağlamıştır.

Modelin Çevresinde Hareket Eden Sanatçı Fikri

Sanat tarihinde, model ile sanatçı ilişkisi, tam anlamıyla odaklanma ve durağanlığa dayalıdır. Öyle ki sanatçılar, resim ve heykel çalışmaları için model seçerken uzun süre kıpırdamadan durabilecek yeterlilik ve yetenek aramaktadırlar. Modelin sabit durmasına paralel olarak modeli izleyen sanatçı gözü ve odağı da durağandır.

Resim 3. Pablo Picasso, *Dora Maar Seated*, <https://terraingallery.org/aesthetic-realism/art-criticism/picassos-dora-maar-seated/>, erişim tarihi: 14.03.2021

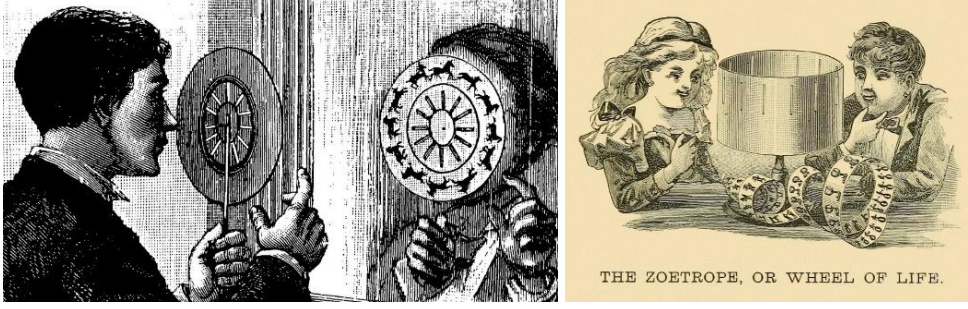
Yirminci yüzyılın başlangıcıyla, özellikle kübizm ile modelin karşısında hareketsiz duran, tek bir noktadan bakmaya odaklanmış göz fikri, yerini, modelin çevresinde hareket ederek, farklı açıları yüzeyde çakıştırma, böylece gerçekten daha gerçek bir görüntü yaratma fikrine odaklanmış bir tavra bırakmıştır. Yani kübist sanatçılar bu süreçte farklı açılardan görüntü alacak şekilde, farklı noktalarda konumlanarak, yani model çevresinde hareket ederek kompozisyonlar oluşturmuşlardır. Antmen'e göre Picasso, Braque gibi kübistler "bir nesneyi, bir değil, birçok açıdan göstererek, bir tür dördüncü boyut kavrayışı getirmiş; 19.yy'dan itibaren temsilli gerçeklikten resimsel gerçekliğe uzanan yoldaki adımları hızlandırarak görsel bir devrim yaratmış"lardır (Antmen,2008, s.46).

Hareketli Görüntünün Temsiliyeti İçin Geliştirilen Çeşitli Teknolojik Fikirler

Kübistler, bir nesneyi çeşitli açılardan bakılıyormuş gibi tasvir etmeye çalışırken, Horner tarafından icat edilen zoetrop aleti, Muybridge'in görüntüyü an be an kayda geçirmesi sonrası geliştirdiği zoöpraksiskop, ardılları Dumont tarafından geliştirilen omniskop, Plateau ve Stampfer tarafından geliştirilen phenakistoscope ve Bouly tarafından geliştirilen sinematograf gibi mekanik araçlar sayesinde, saniyeye sıkıştırılmış onlarca sekansın ardarda gösterildiği, böylece görüntüye hareket yanılsamasının kazandırıldığı bir süreç yaşanmıştır.

İzleyicide şaşkınlık duygusu yaratan bu ürünlere karşı beslenen aşırı merak günün estetiğini de beslemiştir. Görüntüye hareketlilik kazandıran düzenekler sayesinde sinema alanında deneyselliklerle dolu bir süreç yaşanmıştır. Bu hareketlerin beslediği süreçlerden olan fütürizm ile de hareketli görüntünün devinimi adeta kutsanmış ve üretim süreçleri zirve yapmıştır.

Resim 4. Fenakistiskop (Phenakistoscope), 1832'de Brüksel'de Joseph Plateau ve Berlin'de Simon von Stampfer tarafından eş zamanlı olarak icat edilen cihaz, <https://www.tzv.org.tr/#/haber/5820>, erişim tarihi: 09.03.2021 **Resim 5.** Zoetrop William George Horner tarafından 1834'te icat edilen makine, <https://www.tzv.org.tr/#/haber/5804>, erişim tarihi: 09.03.2021

Fernandes'in "Étienne-Jules Marey" hakkında yazdığı metinde (Fernandes, 2020) bahsettiği üzere; Doktor ve fizyolog Marey hareketin karmaşıklıklarını, kan ve nefesin dolaşımı, kasların esnekliği ve gücü üzerine yaptığı kapsamlı testler ve deneyler ile inceleyen önemli ve sonraki süreç için oldukça ilham verici bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisine yardımcı olması için çeşitli ayrıntılı mekanik aletler tasarlayan bilim insanı, bunu izleyen süreçte kuşların ve hayvanların nasıl hareket ettiklerinin fiziksel yönüne odaklanmıştır. "Uçan canlı bir kuşu incelemek için kullanılan bir cihaz olan bir hava pantografi tasarlamıştır. Bir kuşu ve pantografi birbirine bağlayan çubuklar yoluyla kuşun beden hareketlerini ayrıntılı grafikler oluşturan bir cihaza iletmeyi başarmış, bu yöntemle farklı hayvanların hareketlerini kaydetmiştir" (2020).

Fernandes'e (2020) göre; Muybridge, Marey'in La Nature dergisindeki (1879) ardışık fotoğraflarına rastladığında sanatçının tekniğinden çok etkilenmiş, ve sanatçıyı tekniğini göstermesi için Paris'e davet etmiş, ancak Muybridge'in tekniğini, her görüntüyü kaydetmek için farklı kameraların kullanılması ve konumdaki değişikliklerin değerlendirilebileceği tek bir referans noktası olmadığını farketmediği için ikna edici bulmamıştır. Dahası, Muybridge'in sisteminde hareketler arasındaki zaman boşluklarının doğru bir şekilde ölçülmesinin sorunlu olması ve hareketin eksik bir temsiliyle sonuçlanıyor olması onu, kendi tasarladığı kamerasını yapmaya itmiştir. Uzun uğraşlar sonucu saniyede on iki pozlama yapabilen bir teknoloji geliştirmeyi başardığına değinen Fernandes'in bahsettiğine göre; Marey'in ürettiği teknik, bir kağıt şerit üzerine gümüş bromür emülsiyonu, dönen bir kapak ve jelatin bazlı bir film içeren bir cihaz aracılığıyla mümkün kılınan *Chronophotography* (Kronofotografi) (1888)'dir. Bunu kullanarak, tek bir hareketin birkaç ardışık görüntüsünü tek bir plaka üzerinde birleştirmeyi başarmıştır. Kronofotografi, insan formunu incelemek için ona çeşitli fırsatlar sunmuş, böylece Marey, siyah bir arka plana karşı, hepsi beyaz giyinmiş deneklerini yürürken, koşarken, sıçarken ve zıplarken fotoğraflayabilmiştir. (Fernandes, özet)

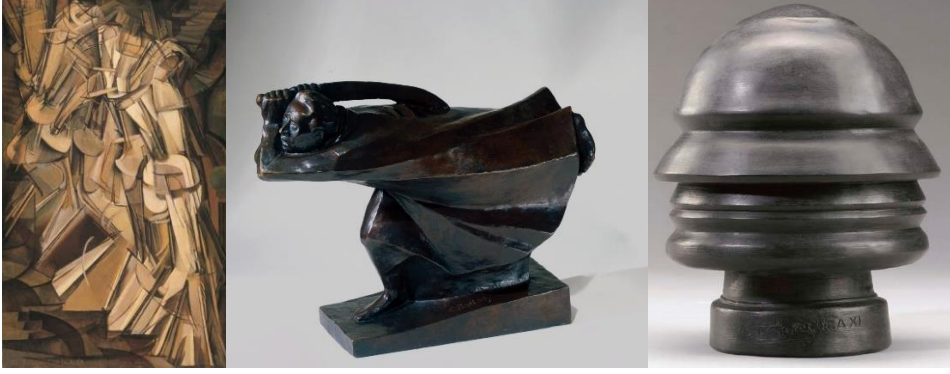
Hareket Yanılsaması ve Hareketi Tasvir Etme Fikri

Hem Muybridge hem de Marey'in dönemin popüler yaklaşımı olan kronofotoğraflarının verdiği ilham ile bir çıplağın bir merdivenden inmesi fikrine odaklanan Marcel Duchamp sanatta hareketin tasvir edilmesi fikriyle uğraşan bir diğer önemli referans figürlerdendir. Muybridge ve Marey'de karşımıza çıkan bilimsel arayış çabalarının uzantısı olarak Duchamp'ın eylemi sanatsal bir arayışı ifade etmektedir.

Bu arayışın ürünü olan ünlü *Merdivenden İnen Çıplak Resmi* (Resim 6.) fütürist ilkelere daha yakın bulunduğu için kübizm yanlısı dönemdaşları tarafından kabul görmemiştir. Aynı zamanda *Bağımsızlar Salonu* sergilerinden de geri çekilmesi istenmiş olan bu resim Duchamp'a popülerlik kazandırmış adeta hareketin temsili için bir ikon haline gelmiştir. "Amacım, hareketin statik bir temsilini yapmaktır" (Housefield,2005, s.102) diyen sanatçı modelinin kendisini hareket halinde temsil etmeye çalışmıştır. "Fütüristlerin tek bir anı resmetmek yerine, dinamik algının kendisinin görsel kılınabilmesinin peşinde oldukları" (Antmen, s.67) düşünülünce Duchamp'ın fütürist ilkeleri içselleştirdiği açıktır. Öyle ki; ilerleyen süreçte fütüristlerin ilgi duyduğu hız, devinim, hareket gibi kavramların metaforları olarak sayılabilecek tekerlek türü nesnelere de sanatına dahil etmiştir. Sanata hazır nesne kullanım fikrini getiren bir figür olarak Duchamp, görsel temsilden tam anlamıyla kopmaya işaret eden bir devrimci olarak karşımızda durmaktadır.

Duchamp'ın eserindeki fikrin uzantısı olarak heykeltıraş Bertelli ve Barlach'ın eserlerinde de hareket yanılması yaratma fikri benzer şekilde öne çıkmaktadır. Bilindiği gibi klasik heykel sanatında, izleyicinin eseri, çevresinde hareket ederek izlediği bir çaba gerekmektedir. Bu süreçte eserin hareket etmesi henüz gündem de değildir. Daha ziyade, eserlerde sanatçıların 'aslında olmayan hareketi' ima etmesi söz konusudur. Bu süreçte zaman, hareket ve hislere dair duyumsal aktarımları da ifade ederek olduğundan daha şaşırtıcı, etkileyici ve yanılmacı eserler üretmek amaçlanmaktadır.

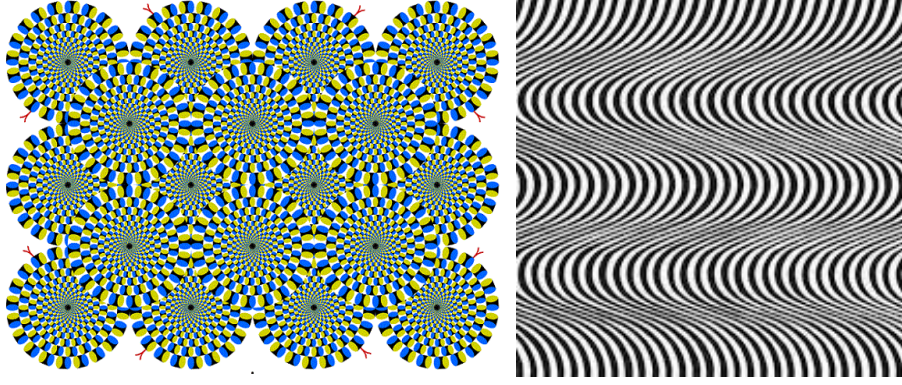
Bu bağlamda her an hareket edecekmiş gibi bir his kazandıran pozun tercih edildiği, "I.Dünya Savaşı'nın intikamına ve yıkımına doğrudan bir yanıt" (<https://collections.artsmia.org/art/1356/the-avenger-ernst-barlach>)" olarak görülen Barlach'ın '*The Avenger*' (*İntikamcı*) (Resim 7.) "heykeli kinetik heykelin doğuşunun önemli bir habercisi"dir (http-1). Heykelde bir kılıcı kullanmak üzere olan bir erkek figürünün hareket halinde tasvir edilmesi söz konusudur. İzleyenin gözünün ve bağlantılı olarak da algısının daha hızla çalışmasına etki edecek bir düzenleme oluşturularak görsel hareketlilik yaratılmıştır. Hareketin imasıyla birlikte ritim, devamlılık, hız gibi kavram ve ilke dizileri de duyumsanır hale gelmiştir.

Resim 6. Marcel Duchamp Çıplak Merdivenlerden İnerken No.2 1912, <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/duchamp-man-ray-picabia/explore-exhibition/room-3-movement>, e.t. 08.03.2021 **Resim 7.** Ernst Barlach The Avenger (İntikamcı), 438 × 578 × 203 mm, <https://www.tate.org.uk/art/artworks/barlach-the-avenger-t00951>, erişim tarihi: 08.03.2021 **Resim 8.** Renato Bertelli, 'Continous Profile'(Sürekli Profil), 1933, <https://www.christies.com/en/lot/lot-4629017> , erişim tarihi: 06.03.2021

Diğer yandan Bertelli'nin Mussolini'nin profilini 360 derece döndürerek her yöne bakan, her şeyi gören ve dolayısıyla da etrafındaki her şeyi kontrol edebilen tanrısal bir göz olarak tasvir ettiği '*Continous Profile*' (*Sürekli Profil*) (Resim 8.) adlı çalışması döneminde büyük ilgi görmüştür. Sanatçının heykelinde hareket ediyormuş hissini, içeriğiyle de ustaca harmanlamayı başardığı görülmektedir. Hareket ve hız dahil olmak üzere fütürizmin klasik özelliklerini gösteren çalışma, zamanının saldırgan, propagandacı ulusal zihniyetine de tanıklık eder niteliktedir. Bertelli'nin başları iki zıt yöne bakan, iki başlı bir erkek şeklinde betimlenen ve *Roma tanrısı Janus*'un imgelerinden yararlandığı '*Continous Profile*'i adlı eseri “Janus'un geçmişe ve geleceğe bakacak iki yüzü varken, Mussolini her yöne bakabiliyor” (<https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/2247>, erişim tarihi: 13.03.2021) şeklinde yorumlanmıştır. “1930'larda faşist rejimin sembolü olarak kabul gören” (<https://www.analisedellopera.it/profilo-continuo-di-renato-giuseppe-bertelli/>, erişim tarihi: 10.01.2021) ikonik heykel, farklı yükseklikte girinti ve çıkıntılarla modellenen silindirik bir yapıya sahiptir. Sol ve sağ profil çizgileri sadeleştirilmiş bir erkek profilini tanımlamaktadır. Clark çalışmayı “liderin görüşlerinin ve hükümetinin gücünün sabit bir merkezden her yöne dağılımını ifade etmektedir” şeklinde yorumlamaktadır. (Clark, 1997, s.81) Bu çalışmada görsel hareketlilik etkisi, üç boyutlu formda devamlılık ilkesinin son derece etkili şekilde işlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kesintisiz 360 derece devam eden çizgisellik, heykele dönüymüş hissini vermekte; böylece her şeyi kontrol edebilen tanrısal göz tarifıyla etkin bir şekilde örtüşmektedir.

Resim 9. Akiyoshi Kitaoka – *Rotating snakes* (2003), <https://krasena.com/99>, erişim tarihi:28.02.2021

Resim 10. Bridget Riley, <https://mark-design.co.uk/blog/bridget-riley/>, erişim tarihi: 08.03.2021

Diğer yandan izleyicinin gözünde hareket ve titreşim hissi oluşturmak için geometrik şekiller ve kontrastlıklardan faydalanan *Op-art* (*Optik Sanat*) sürecinde de resim yüzeyinde hareket yanılsaması fikri birincil hedef olmuştur. Optik merkezi uyaran hatta yoran, göz ile beyin arasında bir çatışma yaratan bu süreç perspektif bilgileri ve rengin etkilerine dair deneyselliğe dayanan bir teknik geliştirilmesini sağlamıştır. Hareket illüzyonu için insan gözü ve beyni arasındaki ilişkiyi çözmeye yönelik deneysel ve bilime dayalı bir süreç olarak tarif edilebilmektedir. Ocavirk'in tarif ettiği gibi; “sanatçılar resimsel uzamın derinliklerine doğru gözü hareket ettirebilmek için doğrusal perspektif bilgilerinden de faydalanmışlardır” (Ocvirk ve Stinson, 2015, s.84-85)

21. yüzyıla geldiğimizde Muybridge ve Muray'ın açtığı yoldan ilerleyen Duchamp gibi, güncel sanatçıları hareket yanılsaması fikriyle benzer temalı işlere yönelim içinde oldukları görülmektedir. Pablo Garcia, Dan Collins, Katie Grinnan, Yoshitoshi Kanemaki gibi güncel sanat üretimleri yapan yeni medya sanatçıları da klasiklerin postmodern parodilerini üretmekte, imalı göndermeler ve biçimsel dilin tekrar edilmesiyle, yukarıda bahsedilen ikon eserlere gönderme yapar nitelikte çalışmalarını karşımıza çıkarmaktadırlar. Bu sanatçılar dijital teknolojileri de devreye sokarak, hareketin başı ve sonu arasında yer alan sekansları ardı ardına ritmik bir dille tekrar ederek, Duchamp'ta yahut Muybridge'de eksik kalan sekansları da tamamlamak istemekte gibi algılanmaktadırlar.

Bu bağlamda, dijital olarak da destelenen projelerinden olan *Profilograph After Muybridge* (*Muybridge'den Sonra Profilograf*) (Resim 11.) Garcia'nın, Muybridge'in on iki fotoğraf makinesiyle yakaladığı gerçekliği, bugünün teknolojileriyle yakalamak isteseydik gibi bir düşünceyle hareket ederek, dijital olanı klasik biçimlendirme tavrıyla birleştiren çalışması incelenmeye değerdir. Dijital yöntemler ile aradaki tüm hareket boşluğunu önce dijital yolla tasarlamış, ardından ekstrüzyon yöntemiyle birleştirerek, geleneksel döküm tekniklerini kullandığı heykellerini üretmiştir. (bknz. (<https://www.pablogarcia.org/#/profilograph-after-muybridge/>)).

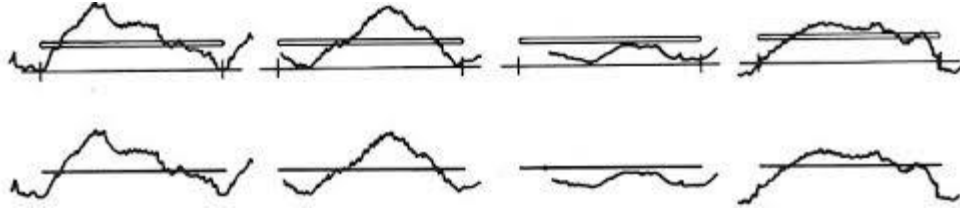
Bir diğer projesi ise Albrecht Dürer'in *Vier Bücher von Menschlicher (İnsan Proposiyonları Üzerine Dört Kitap) (1528)* adlı kitabından seçtiği, bir insan yüzünün olası yüz oranlarının gösterildiği seri çizimlerinden hareket ile oluşturulmuştur. *Profilograph After Dürer (Dürer'den Sonra Profilograf)(Resim 13.)* adlı çalışma Dürer'e ait "bu fizyonomik inceleme, insan yüzünü ve figürünü çizmek için göz, burun, ağız ve çene arasındaki ilişkiler gibi temel parametreleri göstermektedir. Bu kitapta Dürer tarafından elle çizilmiş, inanılmaz çeşitlilikte erkek ve kadın figürleri ve yüz profilleri sergilenmektedir" (<https://www.pablogarcia.org/#/profilograph-after-durer/>, e.t:12.03.2021).

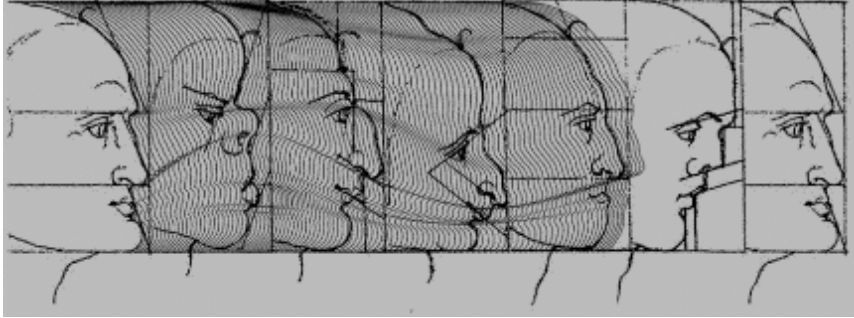
Resim 11. Pablo Garcia, *Profilograph After Muybridge*, erişim tarihi: 12.03.2021

Benzer şekilde Garcia'da Dürer'in yüz profilleri çizimlerinden yola çıkarak *Profilografi* adını verdiği, ekstrüzyon ve geleneksel döküm tekniklerinden faydalandığı, kendi çevresinde dönerek hareket eden bir heykel tasarlamıştır. Hem Muybridge hem de Bertelli'den ilham alınarak üretildiği belirgin şekilde okunan projesinde, seçtiği çizimler arasındaki tüm olası boşlukları dijital yolla doldurmuştur. Ardından döküm yoluyla tek parça form haline getirilen heykel, bir mekanizma yoluyla hareket eder şekilde sunulmaktadır. Dönme hareketi sırasında Dürer'in çizimleri bir metamorfoz kurgusu gibi birbirlerine dönüşmekte, ışık oyunları ile mekana düşen gölgede profillerin dönüşümü bir animasyon filmi gibi izlenebilmektedir. "Profilograflar bir yüzeydeki pürüzlerin varlığını ölçümlendirmek için üretilmiş cihazlardır. Modern profilograf tasarımları, yüzey

pürüzlülüğünü ölçmek için lazerli düzenekler kullanmakta, bilgisayar programları aracılığıyla yüzeyin profil görüntülerini gösteren grafikler üreterek (Resim 12.) yüzeyin eğimi hakkında belgelendirme yapmaktadırlar” (özet, <https://www.netinbag.com/tr/manufacturing/what-is-a-profilograph.html>, e.t.10.03.2021). Garcia'nın bu profilograf teknolojisi fikrinden hareketle tasarladığı heykelinin profilden görünümündeki saklı yüzler, sinema dilinin heykelle birleştirmiş halleri olarak izleyici açısından oldukça heyecan verici, yeni ve yaratıcılık yüklüdür. Sanatçı tarihsel göndermelerle hatırlattığı sanatçıların açtıkları yolun devamını getirerek katkı sağlarken, adeta sanatçılara saygı duruşunda durmaktadır.

Resim 12. Profilografi ölçümleriyle pürüzlülük grafikleri, Method for Placing Template When Locating Bumps to Be Reduced, Method Of Test For Surface Smoothness Using The Bridge Profilograph adlı makaleden, <https://dot.ca.gov/-/media/dot-media/programs/engineering/documents/californiatestmethods-ctm/ctm-547-a11y.pdf>, erişim tarihi: 12.03.2021

Resim 13. Pablo Garcia, Profilograph After Dürer, Çizim ve Hareketli Heykel Görselleri, <https://www.pablogarcia.org/#/profilograph-after-durer/>, erişim tarihi: 08.03.2021

Benzer şekilde dijital tarama, dijital modelleme ve prototip üretme teknolojisine odaklanan sanatçılardan Dan Collins, hem Janus hem Bertelli göndermeli olarak dijital

teknolojileri devreye soktuğu ‘*Of More Than Two*’ adlı 1993 yapımı bir erkek model büstü (Resim 94.) tasarlamıştır. Beyanında EJ Marey’in kuşlar üzerine yaptığı çalışmalardan etkilendiğini söyleyen tasarımcının bilimsel, sanatsal göndermelerle oluşturduğu büst prototipi oldukça ilginç, Bertelli ve Garcia’nın çalışmalarıyla bağlantılı okunmaktadır. (<https://www.asu.edu/cfa/art/people/faculty/collins/>, Erişim Tarihi: 30.03.2021)

Grinnan da enstatif heykel serilerinde hareket halindeki insan vücudunun, zamana ve uzama yayılan hareketini sanki tek bir ana sıkıştırır halde sunmaktadır. (Resim 15.) Heykelinin etkisinin bir aksiyon filminde gördüğümüz görsel efektleri çağrıştırdığını düşünen sanatçı Kanemaki (Resim. 16) ise hareket eden bir figürün zamana ve uzama yayılan tüm sekanslarını tek bir form üzerinde gösterme fikriyle ahşap oyma heykeller üretmektedir. Tüm heykellerinde hareket teması ön plana çıkan sanatçının Muybridge, Muray ve Duchamp göndermeleriyle okunabilecek heykelleri, pastel tonlarda oldukça hassasiyetle renklendirilmiş, suluboya resim hissi de veren figüratif çalışmalarıdır.

Resim 14. Dan Collins, *Of More Than Two Minds* Cyberware Residency Monterey CA, 1993 <https://timpickup.wordpress.com/project-description/mada2-contextualization/>, e.t:06.03.2021, **Resim 15.** Katie Grinnan, "Mirage," 2011 plastik, emaye ve kum 79 x 63 x 72 inç Hammer Museum Yerleştirme Görünümü, 2013 e.t:15.03.2021 **Resim 16.** Yoshitoshi Kanemaki, <https://www.designboom.com/art/yoshitoshi-kanemaki-wooden-glitch-sculptures-11-10-2016/> erişim tarihi: 08.03.2021

Hareketin Kendisini Temsil etmek için Kinetik Mekanizmalar Üretme Fikri

“Bir cismin durumunun ve yerinin değişmesi” (TDK,2021) anlamına gelen hareket eyleminin kendisini konu eden sanat fikirlerinin kökeni, benzer şekilde yirminci yüzyılın başındaki kinetik sanat hareketlerine dayanmaktadır. Bu tür sanat eserlerinde eserin kendisinin hareketi söz konusudur. Belki de artık izleyici daha pasif ama eser daha fazla uyaran ile algıyı zorlayıcı konuma geçmiştir. İzleyici için yanılsamacı olarak değil, fiziksel olarak gerçekten hareket etmektedirler.

Kinetik sanat “parçaları mekanik yöntemle hareketli kılan üç boyutlu nesne ve yapılar” (Stokstad,2005, s.1074) olarak tanımlanmaktadır. Kinetik sanatın doğuşu ve

uzantısı olarak gelişen sanatsal faaliyetlerde bazen sanatçı da, eser de tamamen ikinci plana atılır. Öyle ki; eser izleyiciyi harekete geçiren rol üstlenir. Özellikle otonom olarak çalışan sanatsal ürünlerde eserin harekete geçmesi, böylece işler hale gelmesi için izleyiciye gerek vardır. Bu interaktif süreç eserin işler hale gelmesi için gereklidir. Aynı zamanda çeşitli doğa olaylarının, rüzgarın, yerçekiminin yarattığı etkilerde eserin harekete geçmesi için başka bir uyarandır.

“Giacomo Balla ve Nando Fortunato’nun tiyatro için yaptığı üç boyutlu mekanik işler ve Alexander Archipenko’nun ahşap, cam, tel ve metal kullanarak ürettiği eserler kinetik sanatın ilk örnekleri sayılmaktadır. Robert Delaunay’ın ‘Diskler’ adlı etkinlik dizisi, Naum Gabo’nun ‘Kinetik Konstrüksiyon No:1’ adlı çalışması ve Vladimir Tatlin’in ‘3. Enternasyonal Anıtı’, Moholy Nagy’nin 1920’li yıllarda elektrikli makine yardımıyla ışık etkileri yarattığı çalışmaları ve Alexander Rodchenko’nun konstrüksiyonları 1940 öncesi için oldukça önemli referans kinetik sanat ürünleridir. Kinetik sanatın önemli temsilcilerinden Alexander Calder, Nicolas Schöffer, Jean Tinguely ve Vassilakis Takis çekilebilen, itilebilen ve devinen oyuncaklar gibi hareketli konstrüksiyonlar yapmışlardır” (özet, Yağmur,2007, s.125-126). Diğer yandan güncel sanat içinde kinetik sanatın uzantısı sayılabilecek oldukça fazla sanatsal çalışmadan söz etmek mümkündür. Joachim Sauter, Antony Howe, Theo Jansen, David Roy güncel sanat içinde kinetik sanat ile ilgilenen sanatçılardan sadece birkaçıdır.

Resim 17. Jean Tinguely, <https://www.sculpturenature.com/en/movement-as-the-essence-of-life-jean-tinguely-in-the-stedelijk-museum-amsterdam/>, erişim tarihi: 15.03.2021 **Resim 18.** Vladimir Tatlin, <https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Yevgrafovich-Tatlin>, e.t:15.03.2021

Bedenin Hareketini Esere Dahil Etme Fikri

Bedeninin hareketini esere dahil etme bağlamında Pollock, resim üretim sürecinde kullanılan şövale kullanımını ortadan kaldırarak resim yapma eylemini altüst etmiş bir ikondur. Pollock, ayınsı bir tavırla yüzeye sıçrattığı boyalar ve resim yüzeyinde adeta dans eder tavırlarıyla, ondan sonra gelen kuşağa yeni keşfedilecek yollar açmış öncü bir figürdür. Onun resimleri izleyen için eserde hem hareket duygusunun hissedilmesi, hem

de sanatçının resmi yaparken ki eylemini düşünmek için bir fırsat niteliğindedir. Hem el kol hareketleri hem de beden dili eserleri üzerinden net bir şekilde okunmaktadır.

Heather Hansen gibi (Resim 19.) performatif yollarla desen üreten sanatçıların referans aldıkları figür Pollock ve onun soyut dışavurumculuğudur. Elinde sıkıca tuttuğu kömür parçalarıyla dev bir kağıdın üzerinde yorucu bir fiziksel rutine başlayan Hansen de tamamen beden hareketlerinin okunduğu çizimler yapmaktadır. “Onca zamandır dans eşliğinde boşluğa çizimler yaparken neden bu hareketler ölümsüz kılınmasın” (Jobson, 2014) diye aklından geçiren Hansen, izleyici önünde sergilediği performanslarında geliştirdiği çizim tekniğini de işine dahil etmeye başlamıştır.

Sanatçının eylemleri 1960’larda yaşanan Fluxus sürecinin sanata getirdiği yeniliklerden olan performans sanatı ve uzantısı disiplinlerarasılığın yansıması olarak incelenebilir. “Kısmen dans ve yarı performans sanatı ürünü olan hareketli çizimleri, Hansen’in görsel sanatlara ve dansa olan sevgisini birleşik bir sanat formunda birleştirmesinin bir yoludur.” Trisha Brown, Janine Antoni gibi dans ve teatralliği çizimle buluşturan Hansen’in “her parçada ortaya çıkan simetrik desenleri, bir rorschach testini ve doğada bulunan döngüleri anımsatmaktadır” (Jobson).

Resim 19. Heather Hansen, <https://www.thisiscolossal.com/2014/01/emptied-gestures-heather-hansen/>, erişim tarihi: 07.03.2021 **Resim 20.** Margie Livingston, *Extreme Landscape Painting*, <https://www.seattlemag.com/arts-and-culture/15-best-things-do-seattle-december-2018> erişim tarihi: 15.03.2021

Resim yüzeyini hareket ettirme fikri ise, Margie Livingston tarafından yürütülen performans resim melezi bir eylemdir. ‘*Extreme Landscape*’ (Resim 20.) adımı verdiği bu performatif eylemlerinde sanatçının hareket etmesine dayalı gelişen, yüzeyde arazinin koşullarının yarattığı dokusal sonuçlara odaklı bir tür arayış gözlenmektedir. Kente ya da kırsala ait izler, yüzeyde soyut etkiler ile efekte dayalı sonuçlar vermektedir. Araziyi sanatı için malzeme olarak gören sanatçı, sanat olan eylemin kendisi mi, tuvalde karşımıza çıkan sonuç mu gibi bir tartışma yaratmaktadır. Resmin geldiği noktaya işaret etmesi bakımından incelenmeye değer etkili bir performanstır.

Bu tür performatif çizim eylemlerinde yüksek odaklanma gücü, fiziksel kondisyon yanında aynı zamanda doğaçlama becerisi ve kendiliğindenlik içinde oluşabilecek aksaklıklara hızlı çözüm üretebilme becerisi önemli bir belirleyicidir. Aynı zamanda uzama yayılma, gerek beden hareketi gerekse kağıt yüzeyinin atölyeyi kaplayan sahne hali bir diğer inceleme alanı olarak düşünülebilir. Tüm bunların ötesinde sanatçı için sanatsal performansları bilinçaltı akış, dışavurum, içsel yolculuk ve terapi için sanatçılara alan açmaktadır.

Sonuç

Metinde incelenen eser ve dönemler bağlamında görüldüğü gibi on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru gelişen teknolojik gelişmeler, özellikle fotoğraf makinesi ve kameranın icadının etkisiyle geliştirilen bilimsel deney ve gözlemler plastik sanatlar alanında büyük dönüşümler yaşanmasını sağlamıştır.

Hareket kavramı çerçevesinde yapılan araştırma süreci sonunda özetle; eserin ortaya çıkış serüveninde sanatçının hareket etme deneyimlemesini yaşadığı, çeşitli faktörlerle hareket edebilen eserler yaratıldığı ve eserin oluşum sürecinde sanatçının hareketli eylemle durağan eseri etkileşime geçirdiği zincirleme gelişen bir süreç yaşandığı görülmüştür. Sonuç olarak Tuğal'ın dikkat çektiği gibi “sanatta hareketin farklı boyutlarda devreye girmesi uzamsal ve zamansal anlamda eserin durağanlık yapısını kırarak sanatın çerçevesini değiştirmiştir” (Tuğal, 2008, s. 27). Sanat eseri artık “uzamda ve zamanda durağan değil, izleyicilerin arasında dolaşabildiği ya da ortamın gerektirdiği mekan anlayışına bağlı olarak uzamda hareket edebilir bir yapıya doğru evrilmiştir” (s.27).

Sanatta hareketin hem tematik hem de temsiliyet noktasında ifade edilmesi çabası, günümüz sanatçılarının birbirinden yaratıcı disiplinlerarası eylemler ortaya koymasını sonucunu doğurmuştur. Özellikle fütürizm ve kinetik sanat ile zirve yapan hareketin sanatta ifadesi fikri, klasik *sanatçı, eser, izleyici* üçgeninin kırılmasına vesile olmuş; eylemin mi, ortaya çıkan sonucun mu sanat olduğu tartışmalarının merkezine yerleşmiştir. En ve her şeyden önemlisi sanatta yeni ifade olanaklarının oluşması için fırsat yaratmıştır. Böylece, fotoğraf makinesiyle başlayan kırılma, bugünün teknolojiden beslenen yeni medya olarak da ifade edilen sanatını etkilemiştir. Performansla birleşen geleneksel medyaların yarattığı disiplinlerarasılık, zamanla interaktiflik fikirlerini, otonom makineler, yapay zeka ve dijital teknolojilerin sanatta kullanımını tetiklemiştir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A.(2008). *20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. Sel Yayıncılık. İstanbul. s.46, 67, 225.
- Clark, T. (1997). *Sanat ve Propaganda Kitle Kültürü Çağında Politik İmge*, Çev. Esin Hoşsucu. Ayrıntı Yayınları Sanat ve Kuram Dizisi. İstanbul. s.81
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma Ve İstatistik Teknikleri*. Ankara. Tekişik Web Ofset, s.59
- Jobson, C.(2014). *Emptied Gestures: Physical Movement Translated into Symmetrical Charcoal Drawings by Heather Hansen*.
<https://www.thisiscolossal.com/2014/01/emptied-gestures-heather-hansen/>. 20 Ocak. e.t.07.03.2021
- Fernandes, C. (2020). Étienne-Jules Marey. 30 Aralık.
<http://www.betterphotography.in/perspectives/great-masters/etienne-jules-marey/48592/>. e.t.25.02.2021
- Gombrich, E.H. (1997). *Sanatın Öyküsü*. Remzi Kitabevi. İstanbul. s.28-29
- Housefield, J. (2005). The Case of Marcel Duchamp: The Artist As Traveller and Geographer, *Geographies of Modernism: Literatures, Cultures, Spaces*, editör: Peter Brooker, Andrew Thacker. Taylor&Francis. s.102
- Ocvirk, O. G., Stinson, R. E., Wigg P. R., Bone, R. O., Cayton D. L. (2015), *Sanatın Temelleri Teori ve Uygulama*. Karakalem Kitabevi Yayınları. İzmir. s.84-85.
- Stokstad, M. (2005). *Art History*. Pearson. New Jersey. s. 1074.
- Tuğal, S. A. (2018). *Oluşum Süreci İçinde Dijital Sanat*. Hayalperest Kitap. İstanbul. s.27
- Yağmur, Ö. (2007). *Modern Sanatın Takı Sanatına Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Heykel Anasanat Dalı*. s.125-126.

İnternet Kaynakları

- <https://www.analisedellopera.it/profilo-continuo-di-renato-giuseppe-bertelli/>, Erişim Tarihi: 10.03.2021
- <https://collections.artsmia.org/art/1356/the-avenger-ernst-barlach>, Erişim Tarihi: 05.03.2021
- <https://www.asu.edu/cfa/art/people/faculty/collins/>, Erişim Tarihi: 30.03.2021

<https://www.netinbag.com/tr/manufacturing/what-is-a-profilograph.html>, Erişim Tarihi: 10.03.2021

<https://www.pablogarcia.org/#/profilograph-after-durer/>, Erişim Tarihi: 09.03.2021

<https://www.pablogarcia.org/#/profilograph-after-muybridge>, Erişim Tarihi: 09.03.2021

Görsel Kaynakçası

Resim 1. (solda) Eadweard Muybridge, Dört Nala Koşan Atları 1872
<https://www.tzv.org.tr/#/haber/5822>, e.t:07.03.2021

Resim 2. (sağda) Theodore Gericault Epsom At Yarışları, yağlıboya, 1821,
<https://en.opisanie-kartin.com/description-of-the-painting-by-theodore-gericault-horse-racing-in-epsom/>, , e.t:07.03.2021

Resim 3. Pablo Picasso, Dora Maar Seated, <https://terraingallery.org/aesthetic-realism/art-criticism/picassos-dora-maar-seated/>, erişim tarihi: 14.03.2021

Resim 4. Fenakistiskop (Phenakistoscope), 1832'de Brüksel'de Joseph Plateau ve Berlin'de Simon von Stampfer tarafından eş zamanlı olarak icat edilen cihaz,
<https://www.tzv.org.tr/#/haber/5820>, erişim tarihi: 09.03.2021

Resim 5. Zoetrop William George Horner tarafından 1834'te icat edilen makine,
<https://www.tzv.org.tr/#/haber/5804>, erişim tarihi: 09.03.2021

Resim 6. Marcel Duchamp Çıplak Merdivenlerden İnerken No.2 1912,
<https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/duchamp-man-ray-picabia/explore-exhibition/room-3-movement>, e.t. 08.03.2021

Resim 7. Ernst Barlach The Avenger (İntikamcı), 1870–1938, 438 × 578 × 203 mm,
<https://www.tate.org.uk/art/artworks/barlach-the-avenger-t00951>, erişim tarihi: 08.03.2021

Resim 8. Renato Bertelli, 'Continuous Profile' (Sürekli Profil),
<https://www.christies.com/en/lot/lot-4629017> , erişim tarihi: 06.03.2021

Resim 9. Akiyoshi Kitaoka – Rotating Snakes (2003), <https://krasena.com/99>, erişim tarihi:28.02.2021

Resim 10. Bridget Riley, <https://mark-design.co.uk/blog/bridget-riley/>, erişim tarihi: 08.03.2021

Resim 11. Pablo Garcia, Profilograph After Muybridge (Muybridge'den Sonra Profilograf), <https://www.pablogarcia.org/#/profilograph-after-muybridge>, erişim tarihi: 12.03.2021

- Resim 12.** Profilografi ölçümleriyle pürüzlülük grafikleri, Method for Placing Template When Locating Bumps to Be Reduced, Method Of Test For Surface Smoothness Using The Bridge Profilograph adlı makaleden, <https://dot.ca.gov/-/media/dot-media/programs/engineering/documents/californiatestmethods-ctm/ctm-547-a11y.pdf>, erişim tarihi: 12.03.2021
- Resim 13.** Pablo Garcia, Profilograph After Dürer (Dürer'den Sonra Profilograf), <https://www.pablogarcia.org/#/profilograph-after-durer/>, erişim tarihi: 08.03.2021
- Resim 14.** Dan Collins, Of More Than Two Minds Cyberware Residency Monterey CA, 1993 <https://timpickup.wordpress.com/project-description/mada2-contextualization/>, e.t:06.03.2021,
- Resim 15.** Katie Grinnan, "Mirage," 2011 plastik, emaye ve kum 79 x 63 x 72 inç Hammer Museum Yerleştirme Görünümü, 2013 erişim tarihi: 15.03.2021
- Resim 16.** Yoshitoshi Kanemaki, <https://www.designboom.com/art/yoshitoshi-kanemaki-wooden-glitch-sculptures-11-10-2016/>, erişim tarihi: 08.03.2021
- Resim 17.** Jean Tinguely, <https://www.sculpturenature.com/en/movement-as-the-essence-of-life-jean-tinguely-in-the-stedelijk-museum-amsterdam/>, erişim tarihi: 15.03.2021
- Resim 18.** Vladimir Tatlin, <https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Yevgrafovich-Tatlin>, erişim tarihi: 15.03.2021
- Resim 19.** Heather Hansen, <https://www.thisiscolossal.com/2014/01/emptied-gestures-heather-hansen/>, erişim tarihi: 07.03.2021
- Resim 20.** Margie Livingston, <https://www.seattlemag.com/arts-and-culture/15-best-things-do-seattle-december-2018>, erişim tarihi: 15.03.2021